HET CUYPERS GENOOTSCHAP

Stichting tot behoud van het negentiende- en twintigste-eeuwse cultuurgoed in Nederland

Aan: het dagelijks bestuur van de
Stadsdeelcommissie Zuid
Postbus 74019
1070 BA Amsterdam

[redacted]

Amsterdam, 11 april 2020

Onderwerp: aanvraag spoedaanwijzing percelen
Gabriël Metsustraat 2-4-6 tot gemeentelijk monument

Geachte Bestuur,

Het Cuypersgenootschap heeft – helaas pas zeer recent – kennis genomen van plannen voor sloop en 'reconstructie' van de percelen Gabriël Metsustraat 2-4-6. Op 8 april j.l. heeft xx u een brief gestuurd, met verzoek om uw medewerking aan deze plannen te onthouden. Het Cuypersgenootschap is het volkomen eens met de inhoud van deze brief. Wij verzoeken u echter tevens om de onderhavige panden, vanwege de hoge architectuurhistorische- en cultuurhistorische waarden, aan te wijzen als gemeentelijk monument. De panden zijn ook in stedenbouwkundig opzicht van grote waarde: ze vormen een sterk beeldbepalend ensemble met de naastgelegen scholen van de architecten Leliman en Berlage. Ondanks de verschillen in materiaalgebruik en uitwerking van de gevels, vertoont de bebouwing aan de zuid- en oostzijde van Museumplein cq. Gabriël Metsustraat, ook door de vrijwel uniforme bouwhoogte, een grote samenhang. De zuid- en oostzijde van het Museumplein zijn extra waardevol, zeker in vergelijking met de westelijke pleinwand, die door de grote ingrepen ter plaatse (bouw cq. uitbreidingen Van Gogh- en Stedelijk Museum), veel van de oorspronkelijk monumentale opzet en bebouwing verloren heeft.

De architecten A.W. Weissman en P.H. van Niftrik jr. hebben in Amsterdam diverse monumentale bouwwerken op hun naam staan. Van Niftrik ontwierp onder andere het helaas gesloopte Koloniaal Etablissement aan de De Ruijterkade, en het kantoor- en winkelgebouw Dam 3-7, eveneens gesloopt. Weissman ontwierp rondom het Museumplein het Stedelijk Museum en de villa Lizzy Cottage, beide rijksmonumenten. De beide architecten waren in 1894 een samenwerkingsverband aangegaan. De voormalige stalhouderij van H.H. Everhard aan de Gabriël Metsustraat 2-4-6 is een representatief en fraai werk uit het gezamenlijk gerealiseerde oeuvre van de beide architecten.

Het complex is in 1900 gebouwd op een terrein met een driehoekige plattegrond, als gevolg van de schuine aansluiting van de Gabriël Metsustraat met de Van Baerlestraat. De panden hebben boven de begane grond twee bovenverdiepingen en een kap. De opzet van de plattegronden komt tot uitdrukking in de gevels en leidt tot een afgewogen gevelcompositie. Links bevond zich de remise (rijtuigberging) met bovenwoningen (huisnummers 4-6), rechts de stallen voor de paarden met hooizolder en bovenwoning (huisnummer 2). Het remisegedeelte is opgevat als twee gespiegelde herenhuizen met een gevelbreedte van telkens drie traveeën. De plinten waren oorspronkelijk voorzien van hoge, brede bedrijfsdeuren voor de rijtuigen, aan beide zijden geflankeerd door lagere en smallere deuren voor de bovenwoningen, resp. tot de remise voor het personeel. Op de bovenverdiepingen is in de middenas telkens een houten erker geplaatst, die op de eerste verdieping een rechthoekige plattegrond heeft, maar op de tweede verdieping aan de onderzijde ingesnoerd wordt en daardoor een driezijdige aanleg verkrijgt. Op het niveau van de kap die evenwijdig aan de straat loopt – monden de erkers uit in torenspitsjes, bekroond door een ijzeren ornament; in het voorste dakschild zijn deze voorzien van een smalle dakkapel. Het stalgebouw heeft een gevelbreedte van vijf traveeën, waarbij de drie traveeën in het midden een bijzondere architectonische nadruk krijgen door de bekroning door een

Secretariaat Cuypersgenootschap, afd. Amsterdam: [redacted]
website: www.cuypersgenootschap.nl / **e-post:** secretaris@cuypersgenootschap.nl

forse topgevel, die bovendien licht uitkragend is uitgevoerd en aan de onderzijde van een klimmend drielob-motief is voorzien, dat is ontleend aan de zestiende-eeuwse woonhuisarchitectuur. De begane grond was oorspronkelijk vrij gesloten, met in de middenas een hoge, brede bedrijfsdeur voor de paarden, ter weerszijden geflankeerd door twee kleine, hooggeplaatste vensters. Op de eerste verdieping zijn in de twee buitenste traveeën Franse balkons onder een houten overhuiving toegepast, voorzien van decoratieve smeedijzeren hekwerken. De overhuiving links is oorspronkelijk en vormde het aanvoerpunt voor balen hooi voor de hooizolder. Rechts was altijd al een Frans balkon aanwezig, maar volgens de ontwerptekening zonder overhuiving – onduidelijk is of dit een latere toevoeging is. Het aansluitende bouwdeel ter rechterzijde met een breedte van twee traveeën heeft geen afsluitende kap. Op de begane grond bevinden zich twee deuren ter weerszijden van een centraal geplaatst venster. De deur links gaf toegang tot een kantoortje bij de stal, de deur rechts tot de bovenwoning.

De gevels vallen op door de hoogwaardige detaillering van het metselwerk. Decoratieve metselverbanden zijn toegepast in brede, horizontale banen die boven- en onder de vensters zijn toegepast, de boogtrommels van de spaarbogen boven alle vensters inbegrepen. Ook in de wachtgevel (westzijde) van het complex zijn deze decoratieve metselverbanden doorgetrokken. Interessant is dat de architecten een eerder ontwerp uit 1899 van de bouwkundige J. van Oostrom, dat blijkbaar in esthetisch opzicht ondermaats was, kwalitatief omgewerkt en verbeterd hebben. Deze wijziging is hoogstwaarschijnlijk het eerste tastbare resultaat van de in 1898 ingestelde 'Commissie van advies inzake de bebouwing van Gemeenteterreinen in Amsterdam', de eerste welstandscommissie van ons land. Aanleiding tot de instelling daarvan was de ontevredenheid over het verrijzen van speculatiebouw in de Jan Luijkenstraat op de nummers 2-10. Ook het ontwerp van Van Oostrom voor de stalhouderij kan als specimen van de bekritiseerde 'oppermansstijl' gekarakteriseerd worden.[1] Wat opvalt is dat het complex aan de Gabriël Metsustraat is opgetrokken in dezelfde bouwmaterialen als het Stedelijk Museum en Lizzy Cottage: een helderrode baksteen in combinatie met crèmekleurig graniet en blauwe hardsteen. Ook de detaillering wijst op de signatuur van Weissman. De markante erkers bijvoorbeeld lijken qua opzet en detaillering sterk op die van het eigen woonhuis van Weissman in Haarlem. Ook het eerder genoemde drielob-motief is in het werk van Weissman vaker voorkomend.

Wat de plattegronden betreft was er in het remisegedeelte op de begane grond sprake van een ongedeelde ruimte, waarbij gietijzeren kolommen en ijzeren onderslagbalken de bovenliggende balklagen en bouwmuren droegen. Nader onderzoek moet uitwijzen of deze kolommen nog (gedeeltelijk) in situ aanwezig zijn. Op de eerste verdieping was sprake van een tweebeukige aanleg, met in de brede beuk de kamers-ensuite, in de smalle beuk de trappenhuizen, keukens en zijkamers. Op de verdieping erboven was de indeling vergelijkbaar, echter met een alkoof. Op de zolder waren rondom een centraal geplaatst portaal diverse (dienstboden)kamers afgescheiden. In het stalgedeelte lag de woning niet zoals gebruikelijk dwars op, maar evenwijdig aan de straat – dit vanwege de geringere diepte van het bouwkavel aan deze zijde. Daarbij had dit bouwdeel, onder andere vanwege de hooizolder op de eerste verdieping, een blinde achtergevel. Nader onderzoek moet uitwijzen wat van de oorspronkelijke interieurafwerkingen van Weissman en Van Niftrik (schouwen, stucplafonds, paneeldeuren en lambriseringen) nog aanwezig is.

De gevels hebben de tand des tijds relatief ongeschonden doorstaan. Vooral de nummers 4 en 6 zijn nagenoeg ongewijzigd: alleen de houten woonhuis- en bedrijfsdeuren zijn in het verleden gewijzigd, het metselwerk bekleed met platen hardsteen. Direct onder de erkers zijn nog de geprofileerde hardstenen kraagstenen aanwezig, die de oorspronkelijke hoogte van de verdwenen bedrijfsdeuren markeren. Nummer 2, dat vanouds op het niveau van de begane grond een meer gesloten karakter had, is op de begane grond weliswaar sterker gewijzigd, maar omdat deze pui grotendeels gesloten was, is hier sprake van een ingreep van relatief ondergeschikt karakter, die bovendien bij vrijwel iedere functiewijzing onvermijdelijk zou zijn.

Wij wijzen er voorts op dat het complex ook in typologisch opzicht waardevol en zeldzaam is. Tot vrij recent kon men in de stad in grote aantallen stal- en remisegebouwen, met en zonder dienstwoningen, aantreffen. Vooral rondom het Frederiksplein bevond zich een grote concentratie van dergelijke complexen. Hun aanwezigheid was verklaarbaar vanwege de aanwezigheid van de ruime woonhuizen voor de gegoede stand, die het in de nieuwe wijken van de stad, anders dan in de binnenstad, zonder de aldaar gebruikelijke koetshuizen annex stalgebouwen moesten stellen. In de afgelopen decennia hebben de meeste van deze complexen plaatsgemaakt voor appartementencomplexen. Recent is één van de laatst gerealiseerde complexen in het Museumkwartier, in de Banstraat, dat lot ook ten deel gevallen. Interessant was dat dat complex ook reeds bedoeld was voor de stalling van automobielen, waarvoor de stalhouderij aan de Gabriël Metsustraat op enig moment ook geschikt gemaakt werd. Opmerkelijk is dat het bij complex aan de Gabriël Metsustraat – vanwege de prominente ligging aan het Museumplein –het utilitaire karakter van het complex

[1] Zie: Lydia Lansink, 'Het Museumplein in Amsterdam. Een historisch overzicht', in: Jong Holland 15 (1999) 2, p. 16.

naar de achtergrond verdrongen is; de architectuur voegt zich door de nadruk op de woonhuisarchitectuur volledig naar de context van de voorname woonwijk waarin deze zich bevindt.

xx heeft u reeds gewezen op het cultuurhistorisch belang van de panden, als zijnde de plek waar Etty Hillesum (1914-1943) haar dagboeken schreef. Wij volstaan voor dat punt met een verwijzing naar hun brief.

Op grond van het architectonisch, cultuurhistorisch en stedenbouwkundig grote belang van de panden Gabriël Metsustraat 2-4-6, zoals wij in de hierboven staande waardenstelling hebben aangegeven, verzoeken wij u om deze aan te wijzen tot gemeentelijk monument.

Hoogachtend,
Het bestuur van Stichting het Cuypersgenootschap,

PostNL

Barcode : 3SRPKS835473251 (AVP)
Product : Aangetekende brief NL
Gewicht : 19 g
Aan : Postbus 74019
1070BA Amsterdam
Bestemming : NL

Het vervoer geschiedt door PostNL onder de geldende Algemene Voorwaarden universele Postdienst (laatste versie).
Deze kunt u vinden op www.postnl.nl.
U kunt uw zending volgen op www.postnl.nl/directregelen.

Scan voor Track & Trace met de PostNL app of een QR-reader!

175615 11-04-20 13:38 1756 1500 0022 8514

Tarief: EUR 8.80
Reeds gefrankeerd: EUR 0
Door u Betaald: EUR 8.80